

Badanie zjawiska używania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne Stowarzyszenie Program STACJA

Raport z badań

Autorzy/rki raportu: Wojciech Gola, Monika Grotecka, Katarzyna Rżanek

Zespół badawczy: Michał Danielewicz, Joanna Żelek, Maciej Kępka, Aleksandra Walczak, Edyta Gogół, Marcin Michalski, Wojciech Gola, Monika Grotecka, Katarzyna Rżanek

Badania przeprowadzono w ramach projektu pn. *Bądź trzeźwa – bądź bezpieczna. Akcja edukacyjno-profilaktyczna skierowana do kobiet świadczących usługi seksualne pijących ryzykownie i szkodliwie*, finansowanego przez m.st. Warszawa, w okresie od 03.06.2013 do 31.08.2013.

Spis treści

Opis problemu badawczego	3
Założenia i kontekst badań	4
Cele badania	7
Pytania badawcze	7
Przebieg badań	8
Analiza danych	10
Obraz zjawiska używania alkoholu w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne	10
Postrzeżenie problemu nadużywania alkoholu	14
Ocena pomocy instytucjonalnej i źródła wsparcia	18
Dodatkowe obserwacje i tematy	22
Podsumowanie i wnioski	23
ANEKS	29
Rekomendacje dotyczące przeciwdziałania problemowi nadużywania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne w przestrzeni ulicznej	29

Opis problemu badawczego

Alkohol jest najbardziej popularną substancją psychoaktywną w Polsce. Jest on legalny, niezbyt drogi, a przez to dostępny zarówno dla osób młodych jak i starszych. Dodatkowo istnieje kulturowe przyzwolenie na jego używanie. Ludzie piją alkohol z różnych powodów. Jest to element rekreacyjnego spędzania wolnego czasu, towarzyszy wielu imprezom, może stanowić „lekarstwo” na nudę, ale może być też używany jako sposób „radzenia sobie” z problemami. Nie stanowi oczywiście ich rozwiązania, ale pomaga odsunąć od siebie myślenie o nich, łagodzi stres, czy powoduje chwilowe poprawienie samopoczucia. Takie odsuwanie od siebie myślenia o problemie jest pozorne i nie sprzyja konstruktywnym rozwiązaniom trudnych sytuacji, lecz wręcz je pogłębia i komplikuje.

Jak wynika z Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych m.st. Warszawy w 2013 r. „Nie ulega wątpliwości, że istnieją istotne powiązania między nadużywaniem alkoholu a wykluczeniem społecznym. Utrata pracy i zdolności do efektywnego funkcjonowania w rolach społecznych, przemoc, agresja, zaniedbywanie podstawowych obowiązków rodzinnych, a w przypadku ciężarnych kobiet nadużywających alkoholu, poważne uszkodzenie płodu, czego konsekwencją jest m.in. Alkoholowy Zespół Płodowy (FAS) - to tylko niektóre skutki społeczne nadmiernego picia.”¹.

Poza skutkami nadmiernego picia, powiązania między spożywaniem alkoholu a wykluczeniem społecznym mogą przebiegać w odwrotnym kierunku. Zła sytuacja ekonomiczna, brak wsparcia społecznego, silny stres i ograniczone możliwości korzystania z usług społecznych mogą być czynnikiem zwiększającym ryzyko problemowego picia.

Jedną z grup społecznych zagrożonych w tym problemem są kobiety świadczące usługi seksualne w przestrzeni ulicznej. Pochodzenie ze środowisk rodzinnych, gdzie alkohol był obecny, sprzyja powielaniu schematów jego picia, traktowaniu go jako lekarstwo na kłopoty. Wiele z tych rodzin charakteryzuje się niskim statusem ekonomicznym, gdzie często brak wzorców zarabiania pieniędzy, wystarczających do zaspokojenia potrzeb swoich i rodziny, w sposób akceptowany społecznie. Dla niektórych potrzeba zakupu alkoholu, czy

¹ Uchwała nr XLV/1200/2012 Rady Miasta St. Warszawy, z dnia 18 października 2012 r. w sprawie Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych m.st. Warszawy w 2013 r., s.1.

innych substancji, staje się tak ważna, że w celu jej zaspokojenia decydują się na zarabianie pieniędzy przez świadczenie usług seksualnych.

Taki stan rzeczy może prowadzić do pojawienia się mechanizmu błędnego koła – z jednej strony te osoby potrzebują wciąż pieniędzy, aby móc zaspokoić swoje potrzeby, w tym potrzebę picia, z drugiej piją, by ułatwić przełamanie barier psychicznych a także przetrwać sytuacje intymnych kontaktów w celu komercyjnym.

Ważnym czynnikiem sięgania przez nie po alkohol jest także kultura picia funkcjonująca w środowisku osób świadczących usługi seksualne. Badania wskazują na to, że grupa osób świadczących usługi seksualne stanowi specyficzny przykład grupy zawodowej narażonej na silny stres, w której środowiskowe wzorce picia są bardzo silne.

Kolejny problem, z którym się stykają to fakt, że sposób zarabiania przez nich pieniędzy budzi społeczny sprzeciw, jest piętnowany. Alkohol może też stanowić sposób na odsunięcie od siebie myśli na temat trudnej sytuacji, w której się jest.

Stowarzyszenie Program STACJA działa w środowisku osób świadczących usługi seksualne na terenie warszawskiego Śródmieścia od blisko 10 lat. Doświadczenia i obserwacje streetworkerów nawiązujących kontakt z kobietami świadczącymi usługi seksualne pozwalają stwierdzić, że problem używania alkoholu przez tę grupę istnieje, lecz brakuje głębszej wiedzy na temat przyczyn tego stanu rzeczy, jego wpływu na życie kobiet zaangażowanych w prostytucję oraz sposobów radzenia sobie i korzystania z pomocy instytucjonalnej. Z tego powodu Stowarzyszenie Program STACJA postanowiło przeprowadzić diagnozę problemu. Badanie to było możliwe dzięki wsparciu finansowemu Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia, Urzędu Dzielnicy Śródmieście m. st. Warszawy.

Założenia i kontekst badań

Z badań wynika, że alkohol często² współwystępuje ze zjawiskiem świadczenia usług seksualnych. Ma to kilka przyczyn. Jedną z nich może być sytuacja rodzin, w których wychowały się osoby świadczące usługi seksualne. Badania prowadzone w Polsce od lat '60 XX wieku wskazują, że u 44-67% kobiet prostytuujących się, co najmniej jeden z rodziców nadużywał alkoholu. Zaobserwowano również u nich wcześniejszą inicjację alkoholową oraz

² „Alkoholizm i Narkomania”, Tom 25, Nr 4, grudzień 2012.

tendencję do sięgania po mocniejsze alkohole, częstsze uczestniczenie w libacjach alkoholowych.

Badania Krajowego Centrum ds. AIDS³ na próbie 400 kobiet prostytuujących się na terenie 13 dużych miast wskazują, że w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie, alkohol spożywało 74% kobiet. Dodatkowo zażywały one leki uspokajające (aż 37%), amfetaminę (35%), marihuanę (30%), leki nasenne (25%), kokainę (20%), ekstazy (15%) i heroinę (8%).

Natomiast wyniki analizy badań przeprowadzonej przez Qing Li i współpracowników⁴ mówią o tym, że prawie wszystkie prostytuujące się kobiety piją alkohol. 77% deklaruje, że pije alkohol przed lub w trakcie kontaktu z klientem, a 95% w ciągu ostatnich 6 miesięcy uprawiało seks pod jego wpływem. Picie alkoholu wywiera wpływ na funkcjonowanie osób świadczących usługi seksualne i może nieść za sobą wiele zagrożeń. Powoduje przytępienie zmysłów - osłabia on czujność i możliwość reagowania w sytuacji zagrożenia. Zwiększa przyzwolenie na kontakty seksualne, na które dana osoba nie zgodziłaby się będąc trzeźwa. Dotyczy to zarówno różnych czynności seksualnych, jak i stosowania zabezpieczeń, które może prowadzić do zakażenia różnymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, w tym HIV, a także do zajścia w niechcianą ciążę. Ma on też działanie przeciwbólowe, co pozwala przetrwać sytuację niechcianego, intymnego kontaktu seksualnego dla pieniędzy.

Używanie alkoholu podczas pracy wg kobiet świadczących usługi seksualne ma wiele funkcji:

- „sprawia, że są w lepszym nastroju, czują się bardziej zrelaksowane, towarzyskie, pewne siebie;
- zmniejsza własne zahamowania, pozwala łatwiej nawiązać kontakt i kontynuować interakcję z klientem;
- pomaga zdystansować się wobec negatywnych odczuć związanych z pracą, zredukować niepokój oraz przezwyciężyć fizyczną odrazę wobec klientów;
- pomaga wyciszyć konflikty wewnętrzne związane z prostytuowaniem się oraz zdystansować się do konfliktów z innymi uczestnikami rzeczywistości, np. klienci, policja...
- jest dostępną dla pracownic strategią radzenia sobie ze stresem, stanami depresyjnymi,

³ Tamże.

⁴ Tamże.

- obawami o przyszłość, strachem przed ujawnieniem faktu prostytuowania się przed bliskimi, niechcianą ciążą, czy chorobami przenoszonymi drogą płciową.”⁵

Dostępne badania potwierdzają, że zjawisko nadużywania alkoholu występuje w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne w znacznej skali i wiąże się z licznymi zagrożeniami dla zdrowia i sytuacji społecznej tych osób. W planowanej diagnozie podjęta zostanie próba poznania problemu z perspektywy kobiet zaangażowanych w prostytucję na ulicach warszawskiego Śródmieścia.

Uczestniczkami badania były kobiety świadczące usługi seksualne oraz zagrożone prostytucją, przebywające na ulicach warszawskiego Śródmieścia. Często ich aktualna sytuacja rodzinna, mieszkaniowa, zdrowotna jest skomplikowana, a ich problemy wielopłaszczyznowe. Niektóre osoby mają dzieci, o które w ciągu dnia muszą zadbać. Ich związki bywają niestałe i nie mogą liczyć na wsparcie partnerów. Często też ukrywają swój sposób zarabiania pieniędzy przed bliskimi.

Streetworkerzy ze Stowarzyszenia Program STACJA, prowadząc swoje działania, współpracują z tymi osobami od wielu lat. Umożliwia to nawiązanie kontaktu, który pozwolił na poznanie ich opinii, doświadczeń i obserwacji związanych ze zjawiskiem używania alkoholu. Relacja, która istnieje między streetworkerami i kobietami świadczącymi usługi seksualne oparta jest na pełnej dobrowolności i zaufaniu. Dzięki temu założyliśmy, że uda nam się uzyskać wiarygodne i bezpośrednie informacje z jednej strony oraz, że należy zastosować szczególne środki pozwalające pozyskiwać dane nie naruszając zasad poufności i anonimowości z drugiej. Badanie było realizowane przez zespół Stowarzyszenia w trakcie prowadzonych przez niego działań streetworkerskich, polegających na poradnictwie, działaniach profilaktycznych, wsparciu psychologicznym oraz dystrybucji materiałów edukacyjnych i profilaktycznych. Działania te prowadzone są w przestrzeni ulicy, najczęściej w porach wieczornych. Tworzy to specyficzne warunki do rozmowy. Kontakt może być w każdej chwili przerwany ze względu na obecność osób postronnych lub klientów, często brak jest możliwości udania się miejsce cichsze i istnieje konieczność rozmawiania na stojąco. Ponadto zarówno kobiety świadczące usługi seksualne, jak i streetworkerzy, występują na ulicy w pewnych rolach, a sytuacja badania wymagała ich tymczasowej zmiany – kobiety świadczące usługi seksualne stają się ekspertami, a streetworkerzy chcą się czegoś

⁵ Ślęzak I., *Spożywanie alkoholu jako element pracy kobiet świadczących usługi seksualne*, grudzień 2012, „Alkoholizm i Narkomania”, Tom 25, Nr 4, grudzień 2012.

dowiedzieć od nich, o ich grupie. Planując sposób prowadzenia badania trzeba było wziąć pod uwagę wszystkie te okoliczności.

Cele badania

Celem prowadzonej diagnozy nie była ocena tego, czy problem istnieje czy nie, ani szacowanie jego skali. Taką wiedzę można pozyskać z dostępnych badań prowadzonych w większej skali oraz z bieżącej obserwacji środowiska. Badanie realizowane w ramach projektu miało służyć poznaniu zjawiska używania alkoholu przez kobiety świadczące usługi seksualne „od wewnątrz”. Stowarzyszenie Program STACJA chciało spojrzeć na problem z perspektywy kobiet przebywających na ulicach warszawskiego Śródmieścia. Pozyskanie informacji na temat doświadczeń, opinii i przeżyć miało pozwolić na głębsze zrozumienie zjawiska, tego z jakimi problemami i wyzwaniem się one mierzą. Poszukiwane były informacje o przyczynach, stylach picia, zagrożeniach i sposobach radzenia sobie z problemem nadużywania alkoholu.

Głębsze zrozumienie problemu w połączeniu z doświadczeniem w działaniach profilaktycznych Stowarzyszenia mogło służyć poprawie oferty pomocowej skierowanej do kobiet świadczących usługi seksualne. Dlatego w założeniu projektu dwoma istotnymi celami było wypracowanie skuteczniejszych metod wsparcia w ramach działalności Stacji oraz stworzenie rekomendacji, które mogą zwiększyć skuteczność i adekwatność działań realizowanych w całym systemie pomocowym.

Pytania badawcze

W obrębie zagadnienia dotyczącego zjawiska używania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne w miejskiej przestrzeni ulicznej, podjęta będzie próba odpowiedzi na pytania o obraz problemu. Są to pytania o to kiedy i w jaki sposób używany jest alkohol, jakie pełni funkcje i jakie są motywy sięgania po niego. Istotne wydają się informacje o tym, jak kobiety świadczące usługi seksualne postrzegają skutki picia alkoholu i jego nadużywania. Poznanie tych zagadnień może pozwolić lepiej zrozumieć potrzeby kobiet zaangażowanych w prostytucję i trudności, na jakie napotykają.

Kolejną grupą pytań są pytania związane z dostrzeganiem i radzeniem sobie z problemem nadużywania alkoholu. Pytania te dotyczyć będą tego czy i kiedy kobiety świadczące usługi seksualne dostrzegają problem nadużywania, jakie sposoby radzenia sobie stosują, jakie są czynniki ułatwiające i utrudniające radzenie sobie. Ważnym pytaniem z punktu widzenia celów diagnozy jest kwestia oceny instytucjonalnej pomocy skierowanej do osób nadużywających alkoholu, tego co jest pomocne oraz tego, co utrudnia korzystanie z takiej pomocy. Odpowiedzi na te pytania mogą pomóc wypracować skuteczniejsze metody wsparcia.

Ostatnim zagadnieniem podejmowanym w badaniu jest związek używania alkoholu z przemocą w doświadczeniach kobiet świadczących usługi seksualne. Pytania w tym obszarze dotyczą wpływu alkoholu na ryzyko bycia ofiarą oraz sprawcą przemocy. Znaczące jest tutaj również powiązanie problemu przemocy i nadużywania alkoholu ze specyficzną sytuacją społeczno-ekonomiczną kobiet świadczących usługi seksualne w środowisku ulicznym.

Przebieg badań

Diagnoza dotycząca zjawiska używania alkoholu przez kobiety świadczące usługi seksualne na ulicach warszawskiego Śródmieścia przebiegała w kilku etapach. W pierwszym etapie zespół badawczy określił główne cele, założenia oraz ocenił trudności organizacyjne i etyczne prowadzonego badania. W drugim etapie opracowane zostały narzędzia, w postaci scenariusza i instrukcji wywiadu oraz przeprowadzono pierwsze wywiady pilotażowe, których efekty były konsultowane przez zespół. Główny etap polegał na prowadzeniu wywiadów z kobietami świadczącymi usługi seksualne podczas realizowania działań streetworkerskich. Zebrane dane były wstępnie omawiane w zespole, następnie poddano je analizie jakościowej. Ostatnim etapem badania było wykorzystanie analizy danych z wywiadów do opracowania rekomendacji służących poprawie oferty pomocowej skierowanej do kobiet świadczących usługi seksualne.

Prowadzone rozmowy były też okazją do skonsultowania z uczestniczkami badania materiałów profilaktyczno-edukacyjnych dotyczących używania alkoholu. Kobiety świadczące usługi seksualne mogły się wypowiedzieć na temat swoich potrzeb i oczekiwań, dotyczących takich materiałów, na podstawie czego opracowano ulotkę zawierającą

informacje wskazywane jako istotne i potrzebne.

Podczas projektowania i planowania badania brano pod uwagę różne czynniki. Z jednej strony istotne znaczenie miały specyficzne warunki i grupa uczestników badania, z drugiej natomiast cele, jakie stawiał sobie zespół badawczy. Doświadczenia streetworkerów Stowarzyszenia pokazywały, że trudno jest zmotywować znaczną część osób świadczących usługi seksualne do spotkania poza środowiskiem ulicy oraz poza czasem ich przebywania w tym miejscu. Z tego powodu badanie prowadzone było w przestrzeni ulicznej, podczas dyżurów streetworkerskich.

Z uwagi na specyficzną sytuację i działalność uczestniczek badania oraz chęć dbania o relację opartą na zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa, badacze nie pozyskiwali żadnych danych pozwalających na identyfikację respondentek. Nie rejestrowano również ich wypowiedzi w żaden sposób. Starano się prowadzić wywiady w warunkach zapewniających minimum intymności, w miejscach gdzie można było usiąść, lecz nie zawsze było to możliwe. Badanie realizowane było w trakcie regularnych dyżurów streetworkerskich. Mając świadomość ról, w jakich występują i są postrzegani zarówno streetworkerzy, jak i uczestniczki badania w przestrzeni ulicznej, podkreślano pełną dobrowolność uczestniczenia. Osoby realizujące badanie starały się też proponować prowadzenie wywiadów w sytuacjach, które zapewniały poczucie komfortu i bezpieczeństwa. Uczestniczki mogły w każdym momencie przerwać wywiad.

Cele badawcze wymagały zastosowania metod jakościowych. Postanowiono przeprowadzić ustrukturyzowane wywiady odnoszące się do pytań badawczych. Stworzony został scenariusz wywiadu, lecz w założeniu pełnił on funkcję wspierającą w zadawaniu pytań z obszarów interesujących badaczy. Wywiady były prowadzone na podstawie świadomej zgody uczestniczek badania. Udzielana była badanym informacja o celach badania i sposobie wykorzystania danych. Mając na uwadze specyficzne warunki realizowania badań, scenariusz wywiadu był stosunkowo krótki i w założeniu miał zajmować 15-20 minut. Wywiady nie były nagrywane. Badacze sporządzali notatki w trakcie i po przeprowadzonych wywiadach.

Zrealizowano 17 wywiadów w okresie od 17.07.2013 do 31.08.2013. Uczestniczki wywiadów były w różnym wieku (między 20 a 60 r.ż.). Różne też były doświadczenia respondentek w odniesieniu do używania alkoholu. Niektóre z nich deklarowały używanie rekreacyjne, niektóre picie problemowe, inne rzadkie lub abstynencję. Wśród uczestniczek były również osoby po przebytej lub w trakcie terapii uzależnienia oraz DDA.

Analiza danych

W ramach prowadzonych wywiadów z kobietami świadczącymi usługi seksualne w kontekście zjawiska używania alkoholu pozyskiwane były dane o swoistym charakterze. Zdobywane były informacje o opiniach, poglądach, doświadczeniach biograficznych oraz opisach obserwacji i codziennych praktyk uczestniczek badania. Dzięki temu mieliśmy możliwość poznać subiektywne punkty widzenia oraz jednostkowe doświadczenia uczestniczek badania.

Takie dane mogą pozwolić lepiej zrozumieć badany problem oraz indywidualny sposób jego postrzegania przez osoby, których badanie dotyczyło. Pozwala to zrozumieć sens nadawany zjawisku przez respondentów. Nie umożliwia to jednak tworzenia generalizacji zewnętrznych, mówiących o skali zjawiska i jego mechanizmach w szerszej populacji. Poza pewnymi elementami, dotyczącymi informacji o wiedzy na temat zjawiska używania alkoholu posiadanej przez uczestniczki badania, dane te nie pozwalają również na opis rzeczywistości społecznej jako takiej, lecz na poznanie rzeczywistości konkretnych osób lub grupy, która postrzega tę rzeczywistość z perspektywy swoich przeżyć, problemów, potrzeb i oczekiwań.

Oczywiście należy mieć też świadomość, że warunki prowadzenia badania oraz specyfika tematu, który jest zagadnieniem trudnym i intymnym, wpływały na to, że mogły się pojawiać pewne formy zniekształcania informacji przekazywanych przez respondentki, służące lepszej autoprezentacji lub mechanizmom obronnym w przypadku mierzenia się z własnym doświadczeniem picia problemowego. Zwracano na to uwagę podczas tworzenia scenariusza wywiadu, realizowania rozmów oraz podczas analizy danych w ten sposób, by ograniczyć to zjawisko do minimum.

Obraz zjawiska używania alkoholu w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne

W prowadzonym badaniu ważnym elementem było przyjrzenie się sposobowi, w jaki postrzegane jest zjawisko używania alkoholu przez kobiety świadczące usługi seksualne w przestrzeni ulicznej.

Obserwacje i doświadczenia respondentek pokazują, że picie alkoholu jest zjawiskiem

obecnym w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne. Większość z nich spotyka się z tym problemem na co dzień: *Ogólnie, tutaj się pije; Co druga osoba na ulicy pije. Niektóre muszą wypić. Różnie piją. Niektóre zaczynają od drinka, inne od ćwiartki.* W ich obserwacjach jest to problem powszechny, zakorzeniony w środowisku. W rozmowach z uczestniczkami badania wskazywane były niektóre miejsca lub grupy osób, których ten problem bardziej dotyczy. Jedną z takich grup są osoby, które dłużej pracują na ulicy, osoby starsze i związane ze środowiskiem ulicznym. Z drugiej strony wskazywane były miejsca, w których częściej spotyka się osoby świadczące usługi seksualne pod wpływem narkotyków. Narkotyki były również wskazywane jako środek psychoaktywny preferowany przez młodsze kobiety: *Bo młodsze to bardziej narkotyki; Tutaj? Raczej nie... Powszechniejsze są raczej narkotyki [...] zmieniły się trochę czasy.* Ponadto, w tym środowisku jest także grupa osób, która nie pije alkoholu podczas świadczenia usług seksualnych. Z tych powodu pojawiały się niektóre głosy kobiet, które spotykały się z piciem rzadko lub wcale.

Wypowiedzi uczestniczek badania pokazują, że sposób spożywania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne na ulicy nie jest jednorodny i można wskazać na różne style, modele i motywy picia: *Jeśli mają mało doświadczenia to po to by się ośmielić, dodać sobie odwagi, przelamać. Stare z przyzwyczajenia, dla towarzystwa. „Mam zły dzień to napij się ze mną”.*

Dla części kobiet, które wzięły udział w badaniu, picie jest elementem życia towarzyskiego, również wtedy, kiedy znajdują się na ulicy. Te osoby piją od czasu do czasu, kiedy się nudzą, kiedy spotkają znajomą osobę lub kiedy ktoś świętuje jakąś prywatną uroczystość. Wśród części osób takie picie towarzyskie przekształca się w swego rodzaju kulturę picia, będącą elementem środowiska ulicznego: *Przy tej pracy na trzeźwo nie da się normalnie pracować, a jak się wpada w rutynę picia, to już samo idzie; Oczywiście, że jest, wystarczy się rozejrzeć. To środowisko jest bardzo krymogenne i nałogowe.* Alkohol jest także czymś co pomaga radzić sobie tym kobietom, które mają opory przed świadczeniem usług seksualnych i jest dla nich nieodłącznym elementem prostytucji.

Kolejnym stylem jest picie związane z uzależnieniem od alkoholu: *Niektóre muszą wypić. Różnie piją. Niektóre zaczynają od drinka, inne od ćwiartki.* Część kobiet świadczących usługi seksualne jest uzależniona od alkoholu i nie potrafi bez niego funkcjonować. Uzależnienie to zarówno może być związane z utratą kontroli nad piciem po tym, jak zaczęły świadczyć usługi seksualne, a także samo może być przyczyną podjęcia

decyzji o zarabianiu pieniędzy poprzez prostytutkę.

Wśród uczestniczek badania jest również grupa kobiet, które nie piją wcale lub piją bardzo rzadko. Niektóre z nich unikają alkoholu także w życiu prywatnym, a inne świadomie rozgraniczają swój czas prywatny od czasu w pracy: *Nie piję bo nie lubię, sporadycznie przy wielkich okazjach – nie lubię stanu po alkoholu [...] Nie piję w pracy bo jestem zmotoryzowana, a jestem odpowiedzialnym człowiekiem; Ja traktuję ulicę jako miejsce gdzie zarabia się pieniądze [...] po co mam stać, pić i gadać o bzdurach. Zarabiam i idę do domu [...].* Na sposób i styl picia ma wpływ wiele czynników – opinie i przekonania kobiet, ich nastawienie do swojej sytuacji i zjawiska prostytutki, podatność na wpływy środowiska, sytuacja osobista, kompetencje dotyczące radzenia sobie z problemami oraz uzależnienie i inne schematy picia problemowego.

Respondentki wypowiadały się również na temat dotyczący tego, co daje alkohol i w jakim celu się go pije. Jedną z głównych cech przypisywanych alkoholowi przez uczestniczki badania, która zachęca do jego spożywania, jest to, że dodaje dowagi i ośmiela osoby, które odczuwają wstyd związany ze świadczeniem usług seksualnych: *Ja trzeźwa na ulicę nie przychodziłam, bo się wstydziałam; Zdarza się dość często, że dziewczyny po alkoholu są po prostu odważniejsze.* Dla części osób, które świadczenie usług seksualnych traktują jako przymus życiowy, coś do czego czują odrazę, alkohol jest sposobem na poradzenie sobie i pokonanie niechęci przed prostytutką: *Używam alkoholu, bo po trzeźwemu nie mogę pójść z klientem, bo mam obrzydzenie – nie znam innych metod. Z miłości tego nie robię. Piję tylko w pracy.* Alkohol pozwala się odciąć od trudnej rzeczywistości, osłabia odczuwanie bólu, wstydu, pozwala na chwilę zapomnieć o tym, co trudne do zaakceptowania.

Kolejną często wymienianą funkcją alkoholu jest używanie go jako środka, który generalnie pomaga w radzeniu sobie z problemami. Alkohol osłabia odczuwanie stresu, stanowi odskocznnię od różnego typu problemów: *Wódka pomaga żyć dniem dzisiejszym i nie martwić się o jutro; łatwiej koi się smutki, gdy się nie zarobi.* Można odzyskać krótkotrwały komfort psychiczny i poprawić sobie nastrój, kiedy się jest pod wpływem alkoholu. Dzięki picciu łatwiej jest niektórym osobom zwierzać się i opowiadać o problemach innym: *Łatwiej jest wyrzucać z siebie różne rzeczy.* Pomimo, że niektóre respondentki traktują picie jako sposób na radzenie sobie z problemami, to są świadome, że działanie alkoholu jest krótkotrwałe i nie rozwiązuje problemów, tylko wpływa na ich postrzeganie: *Przestaje się pić, to wylązą wszystkie problemy: zdrowie, kasa, rodzina.*

Alkohol w badanej grupie służy także rozrywce, kształtowaniu relacji i idzie w parze z

życiem towarzyskim: *Przy jednej wódce się klóć, przy drugiej się godzą.* Jest postrzegany jako środek zabijający nudę: *przy flaszcze czas szybciej leci.* Pomimo, że w ten sposób alkohol traktowany jest również w innych grupach, to jego używanie przez kobiety świadczące usługi seksualne ma dodatkowe znaczenie: *Z reguły my mamy bardzo ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym, z przyjaciółmi. Pracujemy w nocy, w dzień odsypiamy, więc praca jest kosztem naszego życia prywatnego.* Zaangażowanie w prostytutkę wiąże się z marginalizacją społeczną – utrudnia budowanie relacji z ludźmi spoza tego specyficznego środowiska. Spędzanie czasu wieczorami, w przestrzeni ulicznej, gdzie alkohol często się pojawia powoduje, że staje się on głównym sposobem spędzania wolnego czasu i relaksu.

W wypowiedziach respondentek pojawiały się również inne powody, dla których sięga się po alkohol. Alkohol w ich doświadczeniu pomaga się rozgrzać w zimę. Może być również traktowany jako zamiennik dla osób uzależnionych od opiatów, które są na terapii lub nie mają dostępu do narkotyków.

Kobiety świadczące usługi seksualne dostrzegają jednak również sytuacje, kiedy picie alkoholu przeszkadza w czasie przebywania na ulicy. Najczęściej wymieniane potencjalne negatywne konsekwencje związane są bezpośrednio z prostytutką. W opinii uczestniczek badania kobiecie pijącej alkohol trudniej jest znaleźć klienta: *Dla dziewczyny na ulicy lepiej jak nie pije. Znam przypadek, że jedna wsiadła do auta klienta, ale nie została zabrana, bo była pod wpływem. No i jemu się to nie spodobało.* Picie alkoholu powoduje pogorszenie relacji z klientami i zmniejszenie w ich oczach atrakcyjności kobiet świadczących usługi seksualne. Klientom może przeszkadzać zapach alkoholu oraz zachowanie pod jego wpływem. Inną możliwą konsekwencją jest zagrożenie przemocą lub wykorzystaniem ze strony klienta: *W zeszłym roku zgwałcono dziewczynę pod wpływem, jej trzeźwa koleżanka uciekła.* Alkohol osłabia czujność i zmniejsza zdolność człowieka do szybkiego reagowania i obrony w sytuacji zagrożenia. Taką sytuację mogą wykorzystać potencjalni sprawcy.

Alkohol, w ocenie uczestniczek badania, wpływa także negatywnie na podejmowanie decyzji: *Alkohol przeszkadza na 100%. W logicznym myśleniu na przykład. Jak się nie pije, to jest się sprawniejszym intelektualnie; A jeśli dziewczyna jest pijana ma zaburzony stan percepcji, jest otumaniona, nie myśli logicznie, klient może próbować to wykorzystać.* Będąc pod wpływem alkoholu można łatwiej podjąć nieprzemyślaną decyzję, trudniej jest się skoncentrować. Może to zwiększyć podatność na ryzykowne zachowania, takie jak kontakty seksualne bez użycia prezerwatywy.

Kolejny aspekt wymieniany przez uczestniczki, w którym picie alkoholu przeszkadza to zdrowie. Picie wpływa negatywnie zarówno na zdrowie fizyczne jak i psychiczne. Będąc pod wpływem alkoholu łatwiej również wejść w konflikt z policją, otrzymać mandat lub być umieszczonym w izbie wytrzeźwień. Z powodu alkoholu pojawiają się także konflikty w środowisku: *pijane dziewczyny wszczynają awantury [...]nie można się wtedy z nimi dogadać, o wszystko się czepiają.*

Postrzeganie problemu nadużywania alkoholu

Podczas badania pytano respondentki o problem nadużywania alkoholu przez kobiety świadczące usługi seksualne. Interesujące było to, czy ten problem jest dostrzegany w przestrzeni ulicznej, jak uczestniczki badania rozumieją to pojęcie, jak postrzegają konsekwencje nadużywania alkoholu oraz co może pomagać i utrudniać radzenie sobie z nadużywaniem alkoholu w kontekście świadczenia usług seksualnych na ulicy.

Podobnie jak w przypadku używania alkoholu w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne, tak i w kwestii nadużywania, opinie respondentek były podzielone. Większość z nich spotkała się z takim problemem. Wskazywane były też konkretne miejsca i grupy osób, których to zjawisko bardziej dotyczy. Pojawiały się jednak opinie, że zjawisko nadużywania nie jest widoczne na ulicy. Różnice te mogły wynikać z różnych doświadczeń, przebywania w różnym środowisku, a także z powodu nadawaniu różnych znaczeń określeniu „nadużywanie alkoholu”.

Problem nadużywania definiowany był przez badane kobiety w różny sposób. Jeden ze sposobów opisywania nadużywania odnosi się do stylu picia alkoholu. Tego typu wyznacznikiem jest częstotliwość spożywania alkoholu. Nadużywa alkoholu ktoś, kto zbyt często po niego sięga: *Ktoś pije codziennie; gdy pije cały czas.* Picie codzienne jest oceniane jako picie problemowe, natomiast picie sporadyczne, raz na jakiś czas jako normalne używanie alkoholu. W podobny sposób nadużywanie cechuje się wypijaniem dużych ilości alkoholu oraz ciągami picia: *Mam przyjaciółkę, ona już tu nie przychodzi, bo nie godzi tego z normalną pracą, no więc ona ma tak, że potrafi pić 4 dni z rzędu, i to jest takie picie, że każdy z kim pije, musi mieć minimum butelkę na głowę. Ona kilka dni pije i szlaban. Parę razy wyrzucali ją za to z pracy, bo się nie pojawiała; Problem z alkoholem jest wtedy, gdy*

pojawiają się długotrwałe ciągi, delirki.

Dla niektórych uczestniczek badania nadużywanie alkoholu oznacza spożywanie takich ilości alkoholu, które prowadzą do upojenia: *Jeśli trzyma się na nogach to ok., niech sobie pije – to używanie. Jak się zatacza, nie funkcjonuje normalnie – to nadużywanie; Nadużywanie – jak film mi się urwie (niezbyt często). Wiem, kiedy mam przestać pić – wtedy, kiedy już bardzo mi w głowie szumi.* Takie rozumienie nadużywania odnosi się do stanu, do którego doprowadzają się osoby nadużywające i, w tym przypadku, codzienne picie z umiarem nie jest oceniane jako problemowe.

Inny sposób opisywania problemu nadużywania odnosi się do tego, w jaki sposób picie wpływa na życie człowieka i decyzje przez niego podejmowane. W tym rozumieniu o nadużywaniu można mówić wtedy, kiedy człowiek odczuwa przymus picia alkoholu, kiedy nie może bez niego funkcjonować: *Na początku jest używanie, potem nadużywanie. Granica: jeśli ktoś MUSI pić, kiedy bez alkoholu nie jest w stanie nic robić; Granica – gdy ktoś musi przed pracą walnąć setkę, czy dwusetkę i potem pije.* Przejście od używania do nadużywania opisywane jest tutaj jako proces. Kiedy przekroczy się pewną granicę traci się kontrolę nad pićciem i pojawia się uzależnienie od alkoholu: *U nas nie ma żadnej granicy. Nie zapala nam się lampka. Jak się pije, to się pije, po prostu trzeba się ululać. Codziennie. No, a jak się pije codziennie, to jest się uzależnionym; Kiedy się nie zna granicy, nie ma kontroli nad pićciem; Nieważne czy jest to osoba świadcząca usługi seksualne czy nie, jak jest nadużywanie to jest uzależnienie.* Takie picie wiąże się z problemami zdrowotnymi i rodzinnymi, lecz przymus picia nie pozwala zadbać o swoje sprawy. Negatywne skutki zdrowotne i konsekwencje w życiu osobistym, relacjach z bliskimi są sygnałem utraty kontroli.

Uczestniczki badania potrafiły również wskazać na konsekwencje jakie niesie ze sobą nadużywanie alkoholu przez kobiety świadczące usługi seksualne. Z nadużywaniem alkoholu wiąże się agresja i przemoc. W doświadczeniu wielu respondentek alkohol sprzyja pojawianiu się przemocy: *Alkohol budzi w ludziach agresję, większa niż normalnie; np. R. i jej facet M. Jak nie pili to było ok., a jak popili sobie to się bili, klócili itp.* Osoby nadużywające alkoholu podlegają większemu ryzyku przemocy oraz wykorzystania. W opinii respondentek mogą one być łatwiej pobite, wywiezione w nieznane miejsce, klient może nie zapłacić lub zmusić do niechcianych zachowań. Jak wynika z rozmów, ryzykowny może być także kontakt z nietrzeźwym klientem: *Zdarza się szarpaczka, zazwyczaj gdy klient bardziej pijany.* Z drugiej też strony same kobiety świadczące usługi seksualne, które nadużywają alkoholu są postrzegane jako bardziej agresywne: *stają się po alkoholu agresywne, awanturują się; Po*

alkoholu rozwiązują się języki, dochodzi między nami do awantur, spięcia są też z przygodnymi znajomymi. Wszystko wynika z biedy i frustracji, z tego że naród jest biedny. Nadużywanie alkoholu związane z trudnymi sytuacjami życiowymi i stresem może wyzwalać w tych osobach chęć odreagowania napięcia i agresja jest jednym ze sposobów wyładowania się. Takie zachowania wpływają na pracę i obniża szansę pozyskania klienta.

Nadużywanie alkoholu niesie negatywne konsekwencje dla zdrowia. Doświadczenia respondentek pokazują, że może doprowadzić do wyniszczenia organizmu, a nawet do śmierci. W wypowiedziach pojawiały się kłopoty z wątrobą, anemia, problemy ze skórą, sercem, układem pokarmowym i nerwowym, ale także problemy natury psychicznej. W obszarze psychiki wymieniały zarówno objawy jakie mogą występować w trakcie długotrwałego spożywania alkoholu (takie jak halucynacje, głód abstynencyjny), jak również następstwa, które często są nieodwracalne, np. uszkodzenia mózgu, utraty pamięci, objawy depresyjne, zaburzenia psychiczne.

W rozmowach z respondentkami pojawił się także temat wpływu nadużywania alkoholu na pojawienie się problemów osobistych, rodzinnych i materialnych. Jedną z uczestniczek badania przedstawia historię kobiety, która: *na początku była ładnie ubrana, miała super ciuchy, piła drogi alkohol itp. Potem zeszła na menelstwo – piła niedobry alkohol i spała gdzie popadnie.* Nadużywanie alkoholu może doprowadzić do utraty kontroli nad swoim życiem i znaczące pogorszenie jego jakości.

Uczestniczki badania były pytane o to, co pomaga oraz co utrudnia radzenie sobie z nadużywaniem alkoholu. Rzeczą wymienianą najczęściej i często wskazywaną jako najważniejszą w radzeniu sobie z piciem była chęć zmiany swojej sytuacji przez osobę nadużywającą alkoholu: *generalnie ktoś musi chcieć; powinien mieć takie postanowienie.* Uświadomienie sobie problemu i determinacja, żeby zmienić swoją sytuację są podstawą do radzenia sobie. Pomaga w tym silna wola i jasno określony cel: *Znam pewnego chłopaka. Super spokojny na trzeźwo. Po alkoholu niestety totalny agresor. Poradził sobie bez problemu – już nie pije. Pomogła mu silna wola.* Respondentki wskazywały też często, że to właśnie takiej motywacji do zmiany brakuje wielu osobom nadużywającym alkoholu na ulicy.

Wielokrotnie pojawiało się także stwierdzenie, że ważnym czynnikiem pomagającym w radzeniu sobie z tym problemem jest wsparcie bliskich osób: *wsparcie bliskich jest bardzo ważne, można się wygadać.* Posiadanie kogoś zaufanego, kto gwarantuje stabilizację i oparcie daje poczucie oparcia w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami. Z jednej strony może

to być poczucie bliskości i bezpieczeństwa, które daje siłę, a z drugiej możliwość konfrontowania osób nadużywających alkoholu przez bliskich z ich problemem: *Nic nie pomaga, chyba że dziewczyny są w związku. Wtedy istnieje groźba, że chłopak wystawi za drzwi, więc trzeba się kontrolować.*

W sytuacji, gdy brakuje kogoś bliskiego, czynnikiem wspierającym w radzeniu sobie mogą być koleżanki poznane na ulicy. Niejednokrotnie uczestniczki badania opowiadały historie, w których kobiety nadużywające alkoholu otrzymywały wsparcie od innych kobiet świadczących usługi seksualne. Taka pomoc może polegać na umożliwieniu wspólnego zamieszkania, motywowaniu do zmiany zachowania lub podjęcia leczenia, czy na wsparciu materialnym.

W przeciwdziałaniu uzależnieniu lub w radzeniu sobie z problemowym piciem pomocne jest także posiadanie pewnych obowiązków życiowych: *Czyli pomagają im nie pić pewne warunki, pewne zobowiązania. Np., gdyby miały pewne zobowiązania jak np. opłaty za mieszkanie, opłaty rachunków – czyli jakieś rzeczy, które wiszą im na głowie i musze je płacić.* Świadomość tych zobowiązań i umiejętność planowania ich realizacji ogranicza ryzyko utraty kontroli nad życiem.

Wśród czynników pomagających w radzeniu sobie z alkoholem było wskazywane także posiadanie wiedzy i gotowość do korzystania z różnych form pomocy specjalistycznej. Wymieniane tu były pomoc psychologiczna, terapie uzależnień, grupy wsparcia itp.

Poza wyżej wymienionymi czynnikami były wskazywane też inne mniej lub bardziej konstruktywne. Pomagać może znalezienie sobie jakiegoś zdrowego zamiennika, np. czegoś do przegryzania. W radzeniu z nadużywaniem pomocne mogą być także różne techniki łagodzenia skutków przedawkowania lub zespołu abstynencyjnego. Innym przykładem, który pomaga sobie poradzić, jest przeżycie jakiegoś wstrząsu, przeżycie wypadku, w wyniku picia alkoholu - może uświadomić komuś w jakiej jest sytuacji.

Wśród czynników, wymienianych jako utrudniające radzenie sobie z nadużywaniem alkoholu jako znaczące, wskazywane były te, które odnosiły się do kompetencji i cech psychologicznych danej osoby. Cechy te były określane jako słaba psychika, brak chęci czy wewnętrzne czynniki. Jako utrudnienie wskazywana była także potrzeba dodawania sobie odwagi podczas świadczenia usług seksualnych. Ponadto, utrudniające może być doświadczanie negatywnych stanów psychicznych, takich jak depresja czy brak poczucia własnej wartości.

Ważnym czynnikiem utrudniającym jest również środowisko: *tutaj na ulicy jest patologia*. Kiedy się przebywa wśród osób, które piją, w miejscu, gdzie alkohol jest obecny na co dzień, trudno jest walczyć z problemem nadużywania alkoholu. Osoba taka może być podatna na wpływ otoczenia i ulegać pijącej grupie.

Kolejne grupy czynników, które uczestniczki badania przedstawiały jako utrudniające radzenie sobie, definiowane były jako brak tego, co może pomagać, na przykład wsparcia społecznego. Sytuacja, w której brakuje pomocy bliskiej osoby i odczuwa się samotność, zdecydowanie ogranicza możliwości poradzenia sobie z problemem picia. W opinii respondentek negatywnie wpływa także brak zobowiązań, takich jak konieczność zadbania o mieszkanie, opłacenia rachunków czy opieka nad dzieckiem. Część kobiet świadczących usługi seksualne nie ma takich zobowiązań, nie mają gdzie mieszkać, więc wydają pieniądze na alkohol. Pojawia się wtedy styl życia z dnia na dzień, kiedy nie myśli się o przyszłości w dłuższej perspektywie.

Innymi wskazywanymi czynnikami utrudniającymi były wiek, stopień uzależnienia i trudna sytuacja osobista. Z obserwacji respondentek wynika, że trudniej jest poradzić sobie z picciem osobom starszym, które piją problemowo wiele lat. Tym osobom nie jest łatwo znaleźć motywację do zmiany stylu życia.

Ocena pomocy instytucjonalnej i źródła wsparcia

W kontekście poszukiwania skutecznych metod pomocy osobom świadczącym usługi seksualne istotne było poznanie ich opinii i doświadczeń związanych z dostępną pomocą instytucjonalną oraz innymi źródłami wsparcia w radzeniu sobie z problemem alkoholowym.

Znajomość miejsc, w których można uzyskać pomoc w kwestii używania alkoholu jest bardzo zróżnicowana. Część osób potrafi wskazać konkretne instytucje lub organizacje, które pomagają osobom pijącym problemowo: *Instytucje kojarzę AA i Stokrotka – stowarzyszenie ludzi trzeźwiejących czy coś, bo taka naklejka jest na kwaterze którą wynajmuję. Nie korzystałam z pomocy; Tada bardzo dużo dziewczynom pomaga, załatwia detoks czy ubezpieczenie czy prawnika*. Respondentki potrafią podać konkretne adresy, o których słyszały lub gdzie szukały pomocy, lecz nie do końca potrafią rozróżnić jaki charakter pomocy udzielany jest w danej placówce. Często obok siebie wymieniane są izba

wytrzeźwień, detoksykacyjny oddział szpitalny lub grupa wsparcia jako równorzędne metody pomocy. Ich wiedza może też być czasem nieaktualna – wymieniana przez respondentkę organizacja TADA nie działa już aktywnie, a jej działalność kontynuuje inna organizacja (Społeczny Komitet ds. AIDS). Innym zauważalnym problemem jest fakt, że uczestniczki badania znają adresy poradni lub placówek leczniczych, lecz nie widzą motywacji do zmiany u siebie oraz innych pijących: *Często zdarza się nam zaliczyć Kolską, tam jest psycholog, który kieruje na al. Jerozolimskie. Nikt z tego nie korzysta, bo nie ma motywacji; nie słyszałam, żeby dziewczyny się tutaj leczyły.* U niektórych osób wiedza na temat miejsc pomocowych jest bardzo ogólna. Słyszały na przykład, że są grupy AA i poradnie, ale nie wiedzą gdzie one się znajdują i na czym ich pomoc polega.

Są także osoby, które nie znają adresów i konkretnych placówek, ale mają świadomość istnienia specjalistycznej pomocy: *Są jakieś instytucje, ale nie znam.* Wśród tych osób są też takie, które nie znają adresów placówek, ale mają przekonanie, że gdyby zaistniała taka potrzeba potrafiłyby samodzielnie uzyskać o nich informacje: *Nie, nie miałam kontaktu. Nie znam nikogo, nie wiem o instytucjach. Gdyby ewentualnie jakaś znajoma potrzebowała pomocy profesjonalistki, to pewnie szukałybyśmy w Internecie.* Są też wśród badanych osoby, które nie interesowały się w ogóle i nie słyszały o miejscach gdzie można uzyskać pomoc w związku z nadużywaniem alkoholu.

Uczestniczki badania proszone były także o ocenę działania placówek pomocowych, zajmujących się problematyką alkoholową. Zdecydowana większość osób nie potrafiła przedstawić swojej ogólnej opinii. Część osób nie miała doświadczeń w tym aspekcie, a część nie traktuje pomocy instytucjonalnej jako skutecznej i odpowiadającej potrzebom kobiet, które świadczą usługi seksualne.

Pytanie o specyficzne potrzeby osób świadczących usługi seksualne i o to, w jaki sposób zmienić pomoc instytucjonalną, żeby bardziej im odpowiadała, przyniosło więcej refleksji i spostrzeżeń ze strony respondentek.

Ważnym utrudnieniem odczuwanym przez kobiety świadczące usługi seksualne jest obawa przed byciem ocenianym lub ujawnieniem ich sposobu zarabiania pieniędzy na zewnątrz. Z tego powodu uczestniczki badania sugerowały, że warto byłoby stworzyć miejsca specjalnie dla tej grupy, lub miejsca, w których pracownicy potrafiliby podchodzić w odpowiedni, tolerancyjny i nieoceniający sposób do osób świadczących usługi seksualne oraz zadbać o anonimowość lub poufność powierzanych im informacji. Dodatkowo pomocne byłoby, gdyby osoby pracujące w takich placówkach znały środowisko i rozumiały

specyficzne problemy, które go dotyczą.

Kolejną istotną kwestią było pozostawianie osób, które przeszły terapię, samym sobie: *Problemem jest to, że nie mają podstawy do życia – ciuchy, mieszkanie etc.* W takim przypadku część kobiet, która nie ma środków do życia, często trafia ponownie na ulicę, gdzie ma kontakt ze środowiskiem osób pijących, i spotyka podobne problemy, które dotyczyły ją wcześniej. Uczestniczki badania często wskazywały to jako poważny problem, który można by ograniczyć poprzez jakiegoś rodzaju wsparcie trwające po zakończeniu leczenia – pomoc socjalną, wsparcie psychologiczne i społeczne.

W związku z problemami z motywacją oraz negatywnym oddziaływaniem środowiska ulicznego, istotne może być ułatwianie procedur i możliwe skracanie czasu oczekiwania na przyjęcie do danej placówki. Wśród respondentek pojawiały się opinie, że będąc w tym środowisku, wielu osobom trudno jest długo utrzymać decyzję o zmianie swojej sytuacji i - jeśli w krótkim czasie nie otrzymają pomocy - rezygnują z niej.

Pomocne byłoby też, w opinii niektórych badanych, pokazywanie konsekwencji różnych decyzji. Z jednej strony powinno się pokazywać jakie skutki i straty może ze sobą nieść picie, a z drugiej - co może dać poradzenie sobie z problemem. Takie działania powinny być poparte przykładem osób, które poradziły sobie z tym problemem i byłyby dowodem, że można to zrobić i coś dzięki temu zyskać.

Nieliczne głosy deklarowały, że nic nie należy zmieniać. Taka opinia była u niektórych związana z przekonaniem o tym, że nic nie pomoże jeśli same osoby pijące nie będą miały motywacji: *nic nie robić, jak ktoś będzie chciał, to sam się podda leczeniu.* Inne osoby wskazywały, że bez względu na to, jaka będzie pomoc instytucjonalna, człowiek z problemem alkoholowym powinien sobie poradzić sam.

Uczestniczkom badania zadano również pytanie o inne źródła wsparcia, które mogą być pomocne w radzeniu sobie z alkoholem. Wypowiedzi respondentek w tym zakresie powiązane są często z omawianymi wcześniej czynnikami pomagającymi w radzeniu sobie z nadużywaniem alkoholu. Ważnym źródłem wsparcia i często jedynym dostrzeganym przez kobiety świadczące usługi seksualne, są inne osoby ze środowiska. Osoby, które chcą pomóc innym w trudnej sytuacji, proponują wspólne zamieszkanie, namawiają do podjęcia leczenia lub pomagają dotrzeć do placówki. Tego typu działania samopomocowe wynikają z relacji, jakie tworzą się między kobietami w tym środowisku, oraz z faktu, że wiele z tych kobiet jest wykluczona społecznie, nie utrzymuje bliskiego kontaktu z rodziną, lub innymi ludźmi spoza

ulicy. Więzy, które czasem się tworzą między nimi, nie pozwalają im przejść obojętnie obok koleżanki w trudnej sytuacji. Ta pomoc potrafi być też bardziej doraźna, kiedy na przykład opiekują się kimś, kto przedawkował alkohol: *Przecież jej samej w takim stanie tutaj nie zostawię*. Należy przy tym pamiętać, że równocześnie środowisko osób świadczących usługi seksualne jako takie, jest postrzegane jako czynnik utrudniający, coś co nie pozwala zerwać z destruktywnymi zachowaniami i doraźna pomoc w przetrwaniu negatywnych skutków picia może być tego przykładem.

Dla części respondentek źródłem wsparcia może być ktoś bliski lub rodzina: *Pomóc może też partner życiowy, znalezienie odpowiedniego partnera życiowego, zakochanie się, ułożenie sobie życia osobistego*. Posiadanie kogoś bliskiego, z kim tworzy się wspólne życie daje poczucie bezpieczeństwa i pomaga zorganizować życie bez alkoholu.

Dodatkowym wsparciem są w opinii respondentek także skierowane do nich działania środowiskowe. Spotkanie na ulicy streetworkerów, z którymi można porozmawiać, opowiedzieć o problemach, jest czymś co pomaga radzić sobie z trudnymi sytuacjami. Ważna jest jednak postawa osób pracujących w tym środowisku. Powinni być otwarci na rozmowę, słuchający, wspierający i nieoceniający. Powinni mieć gotowość udzielenia informacji o różnych formach pomocy, lecz powinni także szanować prawo do decydowania o sobie kobiet przebywających na ulicy.

Niektóre uczestniczki badania deklarowały, że głównym źródłem wsparcia powinna być dla siebie sama osoba pijąca. Musi mieć chęć przestać pić, sama sobie pomóc i poradzić z problemem: *Zawzięłam się: albo wódka mnie, albo ja wódkę; po takim mityngu na AA, to mi się dopiero pić zachciało. Tu nie ma o czym gadać, trzeba po prostu przestać pić*. Wola i motywacja są niezbędnym warunkiem poradzenia sobie, a terapia może co najwyżej w tym wspierać człowieka.

W wypowiedziach uczestniczek badania pojawił się także głos, że skuteczna pomoc powinna być komplementarna i łączyć w sobie różne metody i źródła wsparcia, w tym wolę samej osoby, wsparcie bliskich i profesjonalną terapię. Takie całościowe podejście może przynieść pozytywny efekt.

Dodatkowe obserwacje i tematy

Podczas rozmów z kobietami świadczącymi usługi seksualne pojawiały się tematy, które nie były w obszarze pytań badawczych postawionych przez zespół badawczy, lecz okazały się istotne w perspektywie omawianych zagadnień.

Jednym z takich tematów jest problem używania narkotyków. Zjawisko to wśród części osób jest postrzegane obecnie jako stanowiące większe zagrożenie. Z obserwacji respondentek wynika, że ten problem w większym stopniu dotyczy młodszych kobiet związanych z prostytutką niż problem spożywania alkoholu. Występują także powiązania między tymi dwoma zjawiskami. Pojawia się to w sytuacji, kiedy osoby uzależnione od narkotyków stosują alkohol jako zamiennik wobec innych substancji, lub kiedy kobiety są uzależnione równocześnie od narkotyków i od alkoholu. Problem ten okazał się ważny i warto przyjrzeć się jemu w przyszłości.

W swoich wypowiedziach, dotyczących problemem używania alkoholu, uczestniczki badania poruszały też różne zagadnienia ogólnie związane ze zjawiskiem prostitucji. Kobiety świadczące usługi seksualne opowiadały o motywacjach, które kierują podjęciem takiego sposobu zarabiania pieniędzy. Część osób postrzega swoją decyzję jako przymus życiowy, dla nich świadczenie usług seksualnych jest jedynym dostrzeganym sposobem na poradzenie sobie w trudnej sytuacji życiowej (braku środków do życia, choroba, bezdomności, uzależnienie). Inne kobiety podejmują tę decyzję w wyniku racjonalnej kalkulacji ekonomicznej i wyższych aspiracji materialnych: *do prostitucji skłania głównie sytuacja finansowa – na rynku, po studiach są bardzo małe zarobki np. 1200, 1500 zł za pracę; młode dziewczyny chcą się dobrze ubrać, mieć dom itp.*

Ważnym problemem w kontekście prostitucji jest także kwestia wieku i problemów osób starszych. Wiek jest postrzegany powszechnie jako czynnik ryzyka. Im osoba jest starsza, tym trudniej jej jest poradzić sobie z nadużywaniem alkoholu, zerwać ze środowiskiem ulicznym i zdobyć inną pracę: *Jak ktoś pracuje ponad 5 lat na ulicy to trudno już wyciągnąć taką osobę; Tylko młode dziewczyny mogą się zmienić. Stare – już za późno, trudniej jest zarabiać wystarczająco na godne życie: Niektóre nie zdają sobie sprawy, że są starsze i że to też utrudnia im pracę, a z roku na rok są starsze i też już tyle nie zarobią. W tym środowisku szczególnie widoczny jest proces marginalizacji ze względu na wiek. Bycie starszym oznacza drastyczne zmniejszenie perspektyw na zmianę swojej sytuacji, co skutkuje*

obniżoną motywacją do działania.

Podsumowanie i wnioski

Zjawisko używania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne w przestrzeni ulicznej warszawskiego Śródmieścia jest problemem niejednorodnym. Problem picia w różnym stopniu dotyka kobiet świadczących usługi seksualne, różne są style używania i różne postawy prezentowane przez kobiety na ulicy.

Alkohol jest obecny w tym środowisku, lecz różne są modele picia na ulicy. Można je podzielić na picie towarzyskie, picie problemowe, w tym uzależnienie, oraz specyficzne dla tej grupy picie ułatwiające świadczenie usług seksualnych. Modele te niekiedy się przenikają i występują równocześnie. Różne style picia mogą być bardziej lub mniej ryzykowne i nieść za sobą większe lub mniejsze zagrożenia – od ryzyka otrzymania mandatu po trwałe szkody zdrowotne.

W odniesieniu do części osób świadczących usługi seksualne można również mówić o pewnej kulturze picia. Alkohol jest dla nich ważnym elementem rzeczywistości ulicznej, czymś co jest zawsze obecne i z czym trudno jest walczyć. Obecny jest w języku, w sposobach spędzania czasu, jest elementem relacji międzyludzkich. Z tego powodu trudno wielu osobom podjąć decyzję o zmianie stylu używania alkoholu oraz wytrwać w takiej zmianie, przebywając na ulicy.

Inaczej postrzegany jest alkohol przez osoby, które traktują świadczenie usług seksualnych wyłącznie jako pracę i nie są związane z ulicą w sposób „pozazawodowy”. Te osoby traktują alkohol jako coś, co przeszkadza w pracy. Nie są one także silnie związane ze środowiskiem ulicznym i z kulturą, która tam obowiązuje.

Na podstawie analizy wypowiedzi uczestniczek badania można wyszczególnić następujące istotne funkcje i korzyści jakie widzą one w używaniu alkoholu:

- alkohol dodaje odwagi i ośmiela osoby, które czują wstyd i skrępowanie podczas świadczenia usług seksualnych;
- pozwala się odciąć psychicznie i znieczulić w sytuacji, gdy kobieta nie akceptuje i odczuwa niechęć przed świadczeniem usług seksualnych;
- alkohol traktowany jest jako środek pomagający w radzeniu sobie z problemami życiowymi, pozwala o nich zapomnieć i odstresować się;

- alkohol pełni funkcję więziotwórczą i towarzyską w środowisku ulicznym;
- pozwala przyjemniej spędzać czas, jest sposobem na zabicie nudy, związanej z długotrwałym przebywaniem na ulicy;
- pomaga osobom uzależnionym od narkotyków w radzeniu sobie z odstawianiem lub brakiem dostępu do narkotyków.

Jak widać, funkcje jakie pełni alkohol, podobnie jak style jego używania, są zróżnicowane i różne osoby mogą czerpać różne korzyści z picia w trakcie świadczenia usług seksualnych.

Picie alkoholu niesie za sobą również różnego typu zagrożenia. Badanie pozwala wyszczególnić cztery grupy zagrożeń, które były wskazywane przez kobiety świadczące usługi seksualne. Pierwsza grupa zagrożeń, czy negatywnych konsekwencji, dotyczy wpływu na jakość świadczonych usług i relacje z klientami. Bycie pod wpływem alkoholu utrudnia pracę, zmniejsza atrakcyjność kobiet świadczących usługi seksualne w oczach klientów i powoduje ich niechęć oraz zagrożenie wykorzystaniem. Kolejna grupa zagrożeń związana jest z wpływem alkoholu na zdolność racjonalnego myślenia i właściwej oceny sytuacji. Zwiększa to ryzyko podejmowania nieprzemyślanych, ryzykownych decyzji, co może skutkować zakażeniem, niechcianą ciążą lub znalezieniem się w niebezpiecznej sytuacji. Następna grupa zagrożeń dotyczy wpływu picia alkoholu na zdrowie. Szczególnie długotrwałe picie może prowadzić do fizycznego wyniszczenia organizmu oraz zaburzeń psychicznych, takich jak uzależnienie, depresja czy stany lękowe. Ostatnia grupa negatywnych konsekwencji to różne trudne sytuacje, które powiązane są z piciem alkoholu podczas świadczenia usług seksualnych na ulicy. Wśród tych sytuacji można wymienić ryzyko otrzymania mandatu lub umieszczenia w izbie wytrzeźwień, konflikty i stosowanie agresji wobec innych kobiet oraz zagrożenie przemocą ze strony klientów.

W kwestii definiowania problemu nadużywania widoczny jest podział na dwa sposoby rozumienia tego zjawiska. Nadużywanie postrzegane jest jako ryzykowny sposób picia, który przejawia się w dużej częstotliwości picia, dużych ilościach wypijanego alkoholu, ciągach alkoholowych oraz w upijaniu się na ulicy. Inny sposób rozumienia nadużywania to uzależnienie od alkoholu, odczuwanie przymusu picia, niezdolność do funkcjonowania bez alkoholu i doświadczanie znaczących negatywnych konsekwencji (zdrowie, sytuacja materialna itd.). Ważne w tym aspekcie jest to, że nadużywanie rzadko było postrzegane całościowo, wskazywanie tylko jednego czynnika decydującego o nadużywaniu (np. ciągów alkoholowych) może sugerować brak wiedzy u części kobiet świadczących usługi seksualne

na temat tego, czym jest picie problemowe, jakie zachowania mogą być sygnałami ostrzegawczymi, co może prowadzić do trudności w dostrzeżeniu, że ktoś potrzebuje pomocy wtedy, kiedy te działania mogą być bardziej skuteczne.

Nadużywanie alkoholu w opiniach i doświadczeniach uczestniczek badania prowadzi do zwiększenia ryzyka doświadczenia przemocy oraz zwiększonego poziomu agresji wśród samych osób świadczących usługi seksualne. Nadużywanie negatywnie wpływa na zdrowie fizyczne i psychiczne oraz może być przyczyną poważnych problemów osobistych. Wśród tych problemów wskazywane były problemy materialne, utrata pracy, mieszkania czy konflikty rodzinne. Istotną obserwacją może być to, że wśród kobiet świadczących usługi seksualne istnieje dosyć duża świadomość negatywnych skutków nadużywania alkoholu. Ciekawy jest w związku z tym niski poziom motywacji do zmiany stylu używania alkoholu przez te osoby.

Analiza funkcji, jakie pełni alkohol w życiu i aktywności na ulicy wśród kobiet świadczących usługi seksualne oraz tego jakie czynniki utrudniają, a jakie ułatwiają radzenie sobie z picciem, pozwala na przyjrzenie się najistotniejszym potrzebom i deficytom odczuwanym przez kobiety na ulicy. Podobnie, jak w przypadku funkcji pełnionych przez alkohol, badana grupa nie jest jednorodna i nie można przypisywać wszystkich potrzeb, każdej osobie pijącej alkohol w czasie pracy na ulicy.

Widoczna jest potrzeba zwiększania kompetencji psycho-społecznych. Uczestniczki często wskazywały, że alkohol jest jedynym sposobem na radzenie sobie ze stresem, pomaga im budowaniu relacji i ułatwia komunikację. Warto poszukiwać bardziej konstruktywnych sposobów na radzenie sobie z tymi problemami.

Wśród części osób widoczny jest brak poczucia sprawstwa i niski poziom poczucia własnej wartości. Powoduje to, że trudno jest uzyskać osobom świadczącym usługi seksualne motywację do zmian i nie widzą one perspektyw na powodzenie swoich starań.

Wiele osób wskazuje na problem marginalizacji społecznej i stygmatyzacji, które powodują, że kobiety świadczące usługi seksualne czują się wykluczone, oceniane i nierozumiane. W konsekwencji trudno jest im opuścić środowisko uliczne, gdzie obecna jest silna kultura picia. Mają silną potrzebę wsparcia społecznego oraz aktywizacji i inkluzji społecznej.

Jednym z istotnych problemów kierujących kobietami do podjęcia decyzji o świadczeniu usług seksualnych na ulicy i przebywaniu w tym środowisku jest trudna sytuacja socjalna (trudności finansowe, problemy mieszkaniowe). U tych osób widoczna jest potrzeba

profesjonalnej pomocy na rzecz rozwiązywania problemów socjalnych – pracy socjalnej i poradnictwa (rodzinnego, prawnego, itd.).

Widoczne są także braki w wiedzy dotyczącej mechanizmów działania alkoholu oraz źródłach profesjonalnej pomocy w tym problemie. Istnieje potrzeba uzyskania rzetelnej, zrozumiałej i przejrzystej wiedzy na te tematy.

Osoby świadczące usługi seksualne dzięki alkoholowi radzą sobie z nudą i beczynnością. Poszukiwanie alternatywnych rozwiązań może być pomocne w tym aspekcie.

Dla części kobiet świadczących usługi seksualne alkohol jest sposobem na radzenie sobie z niechęcią do pracy w tej formie. Potrzebne jest wsparcie w radzeniu sobie z trudnymi emocjami i doświadczeniami powiązаныmi z tym zjawiskiem.

Osoby świadczące usługi seksualne mają różną wiedzę dotyczącą systemu pomocowego, ale często ta wiedza jest niedokładna. Kobiety świadczące usługi seksualne nie rozróżniają różnych form wsparcia, nie znają oferty poszczególnych instytucji i warunków ich funkcjonowania. Ich ocena instytucjonalnej pomocy i wskazywane kierunki zmian pomocy instytucjonalnej pokazują, że osoby te mają obawy przed mówieniem o swoim sposobie zarabiania pieniędzy osobom z zewnątrz, czują się skrępowane i boją się oceny. Deklarują potrzebę stworzenia miejsc im przyjaznych, w których kobiety będą miały pewność, że zostaną potraktowane w sposób niestygmatyzujący. Ważnym problemem jest także brak wsparcia w usamodzielnieniu się i wyjściu ze środowiska dla osób, które zdecydowały się na terapię. Pomocne w ich ocenie może być również ułatwienie procedur i skrócenie czasu oczekiwania na pomoc dla osób przebywających w środowisku ulicy. Dodatkowo powinno się w adekwatny sposób uświadamiać osobom świadczącym usługi seksualne konsekwencje różnych decyzji przez nie podejmowanych. Wskazane jest również, aby niektóre obserwacje dotyczące utrudnień skonsultować we współpracy z systemem pomocowym i uzyskać obraz faktycznego funkcjonowania systemu pomocowego.

Zarówno w związku z tematem pomocy instytucjonalnej, innych źródeł wsparcia, jak i w opiniach dotyczących czynników wpływających na radzenie sobie z piciem, pojawia się istotny problem niezbędnego warunku do zmiany sytuacji, jakim jest motywacja osoby pijącej i wola zmiany. Należy się w związku z tym zastanowić nad tym, jak można zwiększać motywację tych osób, czy brak motywacji związany jest z potrzebami, które alkohol zagłusza lub pomaga zaspokajać oraz czy należy zaakceptować niechęć lub brak wiary w zmianę, którą jest deklarowana przez niektóre kobiety?

W różnych kontekstach pojawiał się także temat wsparcia udzielanego sobie wzajemnie przez kobiety świadczące usługi seksualne. Z jednej strony część osób deklaruje chęć pomagania innym, z drugiej są osoby, które źródło wsparcia widzą jedynie w koleżankach z ulicy (zaufanie, zrozumienie, itd.). Warto wypracować sposoby wykorzystania tego potencjału, żeby był konstruktywny i rzeczywiście pomocny, a nie utrwalający trudną sytuację.

Również w kontekście wsparcia społecznego ujawniła się ważna rola pracy środowiskowej (streetworku), profesjonalistów, którzy docierają do kobiet w ich środowisku i prezentują niestygmatyzującą, wspierającą postawę. Takie osoby były postrzegane przez osoby świadczące usługi seksualne jako bezpieczne źródło pomocy. Streetworkerzy mogą diagnozować potrzeby i sugerować/dostarczać adekwatną pomoc, mogą zaspokajać niektóre potrzeby takie jak wsparcie społeczne czy podstawowa profilaktyka i psychoedukacja, mogą także dostarczać wiedzę o ofercie pomocowej.

W trakcie analizy wywiadów pojawiły się także inne ważne problemy do zastanowienia i dalszych badań. Wśród tych zagadnień jest sposób pomagania osobom starszym i dłużej przebywającym w środowisku ulicy. Osoby te mają mniejsze możliwości zarabiania pieniędzy, czują się bardziej wykluczone i bardziej związane ze środowiskiem ulicy. Generalnie należy planować działania przeciwdziałające marginalizacji społecznej osób świadczących usługi seksualne. Dostrzegane czynniki ryzyka w kontekście wykluczenia społecznego to wiek, staż bycia na ulicy, trudna sytuacja osobista i materialna oraz uzależnienia. Ostatnim ważnym problemem do głębszego rozpoznania jest zjawisko używania narkotyków i świadczenia usług seksualnych przez osoby uzależnione od narkotyków.

Podsumowując, należy zwrócić uwagę, że zjawisko picia alkoholu jest silnie zakorzenione w środowisku ulicy i istnieje istotny problem braku motywacji do zmiany takiego stylu zachowania. Z tego powodu działania profilaktyczne i naprawcze wymagają dużej cierpliwości i świadomości pewnych ograniczeń. Należy również zaznaczyć, że ze względu na zróżnicowanie problemu istniejącego w środowisku, zróżnicowana powinna być również oferta pomocowa – profilaktyka dla tych osób, które zaczynają funkcjonować w środowisku ulicznym i piją w sposób nieproblemowy (zwiększanie wiedzy o mechanizmach picia, podnoszenie kompetencji psychospołecznych, informowanie o bezpieczniejszych zachowaniach); pomoc socjalna dla osób w trudnej sytuacji; informacja o placówkach i ich charakterystykach dla osób, które zaczynają dostrzegać problem; tworzenie odpowiednich

miejsce i terapia dla osób uzależnionych; wsparcie w usamodzielnieniu dla osób po terapii. Ważne jest prowadzenie działań ograniczających zjawisko marginalizacji i stygmatyzacji osób świadczących usługi seksualne. Należy docierać do tych kobiet bezpośrednio w ich środowisku i nawiązywać bezpieczną relację, która pozwoli dostrzec problem i zaproponować odpowiednie wsparcie. W celu przeciwdziałaniu wpływowi kultury picia należałoby również promować wśród osób świadczących usługi seksualne na ulicy, jako alternatywę, postawę odpowiedzialnej i bezpiecznej pracy, która służy ich zdrowiu i dobrostanowi.

ANEKS

Rekomendacje dotyczące przeciwdziałania problemowi nadużywania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne w przestrzeni ulicznej

Oferta pomocy dotycząca problemu używania alkoholu wśród kobiet świadczących usługi seksualne powinna być zróżnicowana i dostosowana do indywidualnych potrzeb i sytuacji.

Wśród osób świadczących usługi seksualne występują różne style picia, różne funkcje dla nich pełni alkohol i różna jest motywacja do poprawy swojej sytuacji. W związku z tym powinno się udostępniać różne formy wsparcia – profilaktykę, poradnictwo, terapię oraz działania skierowane na redukcję szkód związanych z nadużywaniem alkoholu.

Powinna być zwiększona świadomość profesjonalistów z różnych systemów wsparcia (pomoc społeczna, służba zdrowia, policja) w kwestii specyfiki sytuacji osób zaangażowanych w prostytucję.

Kobiety świadczące usługi seksualne obawiają się, że będą oceniane przez profesjonalistów, oraz, że nie będą oni potrafili zrozumieć ich sytuacji. Odpowiednie przygotowanie pracowników służb społecznych i przyjęcie przez nich postawy niestygmatyzującej może zwiększyć motywację osób świadczących usługi seksualne oraz lepiej dostosować formy pomocy im oferowanej.

Współpracując z profesjonalistami, pomagającymi w problemie alkoholowym, powinno się przygotować placówki przyjazne osobom świadczącym usługi seksualne i odpowiadające na ich potrzeby.

Takimi placówkami mogą być istniejące już instytucje, które będą otwarte na dostarczanie pomocy w sposób odpowiadający potrzebom kobiet świadczących usługi seksualne.

Powinno się rozwijać współpracę różnych systemów wsparcia z organizacjami działającymi w środowisku osób świadczących usługi seksualne.

Taka obustronna współpraca może pozwolić na zwiększenie wiedzy o systemie pomocy i jego dostępności wśród kobiet świadczących usługi seksualne oraz zwiększyć świadomość profesjonalistów na temat zjawiska używania alkoholu w tym środowisku.

Należy promować i wspierać działania środowiskowe skierowane do osób świadczących usługi seksualne w przestrzeni ulicznej (w tym w szczególności działania prowadzone

metodą streetworkingu).

Streetworkerzy mają możliwość docierania do osób zagrożonych problemem alkoholowym bezpośrednio w ich środowisku. Są oni postrzegani przez te osoby jako bezpieczne źródło wsparcia. Poprzez te działania można udzielać wsparcia społecznego, prowadzić podstawowe działania edukacyjne i profilaktyczne, wzmacniać kompetencje społeczne oraz kierować osoby potrzebujące pomocy do odpowiednich instytucji.

Należy wprowadzić programy usamodzielniania i wsparcia po leczeniu problemu alkoholowego.

Osoby świadczące usługi seksualne, które zakończyły terapię lub inne formy leczenia uzależnienia często znajdują się w trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej i wracają do środowiska ulicznego. Przebywanie w tym środowisku znacząco utrudnia im trwałe poradzenie sobie z problemem.

Należy promować wśród osób świadczących usługi seksualne postawy odpowiedzialnego i bezpiecznego funkcjonowania w środowisku ulicy.

Część kobiet świadczących usługi seksualne traktuje ten sposób zarabiania pieniędzy jako świadomy wybór drogi zawodowej. Tworzenie pozytywnego etosu pracy może być alternatywą dla funkcjonującej w tym środowisku kultury picia.

Dostrzegany jest potencjał i potrzeba rozwijania działań samopomocowych w środowisku osób świadczących usługi seksualne. Powinno się prowadzić działania aktywizacyjne i wspierające w tym zakresie.

Kobiety świadczące usługi seksualne dostrzegają wśród innych osób ze środowiska potencjalne oraz realne źródło wsparcia. Warto więc poszukiwać rozwiązań, które pozwolą wykorzystać ten potencjał w konstruktywny sposób. Można wziąć pod uwagę tworzenie programów liderek/peereducators i doradców/doradczyń wyłonionych ze środowiska, tworzenia grup wsparcia oraz innych form samoorganizowania się.

Należy opracować i dostarczać osobom świadczącym usługi seksualne przejrzysty schemat możliwości uzyskania pomocy w różnych sytuacjach związanych z problemem alkoholowym.

Wiele kobiet świadczących usługi seksualne ma niepełną wiedzę na temat systemu pomocowego i nie potrafi skorzystać z niego w adekwatny sposób. Możliwość wyboru odpowiedniego źródła pomocy zwiększy skuteczność udzielanego wsparcia.

Należy wspierać działalności organizacji pracujących w środowisku osób świadczących

usługi seksualne i promować działania skierowane na budowanie dialogu między społecznością ulicy, a systemem wsparcia.

Organizacje te mają bezpośredni kontakt z osobami świadczącymi usługi seksualne. Pozwala to na bieżąco diagnozować problemy i wyzwania. Mają one też dzięki temu możliwość realizowania programów profilaktycznych i aktywizujących środowisko.

Planując działania dotyczące problemu alkoholu w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne należy zwrócić szczególną uwagę na potrzeby i problemy osób starszych i dłużej funkcjonujących w przestrzeni ulicznej.

Grupa ta jest szczególnie podatna na marginalizację społeczną oraz większe jest ryzyko pojawienia się w tej grupie zjawiska nadużywania alkoholu. Powinno się poszukiwać adekwatnych działań profilaktycznych, w tym aktywne wychodzenie z pomocą, ciągłość i wytrwałość w dostarczaniu wsparcia, asysta w radzeniu sobie z problemami i korzystaniu z pomocy instytucjonalnej oraz przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu.